

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԱՐԱՐԱՏ ԱՐԹՈՒՐԻ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ (ԼԵՌՆԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԻՆԱԿՈՎ)**

Ը.00.02 - «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ-2017

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական համալսարանում

- Գիտական ղեկավար՝** տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Վարդան Բաբկենի Բոստանջյան
- Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝** տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Աշոտ Խաչատուրի Մարկոսյան
- տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
Գևորգ Ֆերդինանտի Կիրակոսյան
- Առաջատար կազմակերպություն՝** ՀՀ ԳԱԱ Միքայել Քոթանյանի անվան
Տնտեսագիտության ինստիտուտ

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2017 թվականի հուլիսի 11-ին ժամը 15⁰⁰-ին Երևանի պետական համալսարանում գործող տնտեսագիտության թիվ 015 մասնագիտական խորհրդում:

Հասցեն՝ 0009, Երևան, Աբովյան 52

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական համալսարանի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2017 թվականի հունիսի 10-ին:

015 Մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար
տեխ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

Ա.Ա. Առաքելյան

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հեղազոտության թեմայի արդիականությունը: Միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ժամանակակից փուլում յուրաքանչյուր պետության համար լուրջ հիմնախնդիր է ազգային տնտեսության մրցունակության ապահովումը, որը բնութագրում է տնտեսական համակարգի զարգացման մակարդակը և պայմանավորում է երկրի դիրքերը միջազգային շուկայում: Տնտեսության մրցունակությունը հնարավորություն է տալիս նախադրյալներ ստեղծել քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական տարբեր խնդիրների արդյունավետ լուծման համար, ապահովել հայրենական ապրանքների իրացման բարենպաստ պայմաններ, ձևավորել սպառողական նախապատվություններ ազգային արտադրանքի նկատմամբ և զբաղեցնել ավելի շահեկան դիրքեր համաշխարհային շուկայում: Պատահական չէ, որ մրցունակության տարբեր բաղադրիչներից իր կարևորությամբ հատկապես առանձնանում է ազգային տնտեսության մրցունակությունը, քանի որ շուկայական հարաբերությունների զարգացման և համաշխարհային շուկայում մրցակցության շարունակական խորացման պայմաններում այն երկրի տնտեսական զարգացման առավել կարևոր գործիքներից մեկն է հանդիսանում: Ազգային տնտեսության մրցունակությունն այնպիսի պայմանների և գործոնների համախումբ է, որն ապահովում է պետության տնտեսական համակարգի կայուն և հաշվեկշռված զարգացումը: Հետևաբար, տնտեսության մրցունակությունը մակրոտնտեսական չափորոշիչների համալիր ցուցանիշ է, որը պայմանավորում է պետության դերը միջազգային շուկայում քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական խնդիրների լուծման և ազգային հետաքրքրությունների բավարարման գործում, ինչի արդյունքում ապահովվում է մրցակցային հնարավորությունների բարձր մակարդակ ազգային շուկայի բոլոր գործակալների համար:

Անշուշտ, մրցակցային առավելությունների բացահայտումը և դրանց արդյունավետ օգտագործումը կարող է էականորեն նպաստել համաշխարհային շուկայում առաջավոր դիրքերի ապահովմանը և, դրանով իսկ, միջազգային տնտեսական հարաբերությունների խորացմանը: Ներկայումս հանրապետության տնտեսությունը մրցակցային տեսանկյունից դեռևս հեռու է ցանկալի մակարդակից, ինչը որոշակի դժվարություններ է ստեղծում արտաքին տնտեսական հարաբերությունների արդյունավետ զարգացման համար:

Մրցունակության բարձրացման խնդիրների լուծման կարևորությունը պայմանավորված է հանրապետությունում տնտեսական գործունեության ընթացիկ փուլի առանձնահատկություններով, որոնք պահանջում են տնտեսության մրցակցային առավելությունների և զարգացման ուղիների բացահայտում: Այս տեսանկյունից, ազգային տնտեսության մրցունակության բարձրացման գործում

յուրահատուկ դերակատարում կարող է ունենալ լեռնահանքային արդյունաբերությունը, որը զարգացած և զարգացող շատ երկրներում հանդիսանում է տնտեսական աճի ապահովման և սոցիալական զարգացման գլխավոր գործոններից մեկը: Այն հզոր ներուժ ունի երկրի տնտեսական մրցունակության բարձրացման և տարածքային զարգացման տարբեր խնդիրների լուծման գործում: Այս առումով, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ տնտեսության մրցունակության բոլոր բաղադրիչները գտնվում են փոխադարձ կախվածության վիճակում և մեկը պայմանավորում է մյուսին, կարելի է պնդել, որ լեռնահանքային արդյունաբերությունը, համապատասխան նախադրյալների ապահովման և անհրաժեշտ տնտեսական միջավայրի ստեղծման դեպքում, կարող է հանդես գալ որպես տնտեսության մի ճյուղ, որի մրցունակության բարձրացումը շղթայական ազդեցություն կունենա ինչպես մյուս ճյուղերի, այնպես էլ ազգային տնտեսության մրցունակության բարձրացման գործում:

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության մրցունակության բարձրացումն, անշուշտ, պահանջում է տվյալ տնտեսագիտական կատեգորիայի տեսական հիմքերի համալիր հետազոտում, այդ ուղղությամբ պետական քաղաքականության հայեցակարգային մոտեցումների վերլուծություն և համապատասխան լուծումների մշակում: Ատենախոսությունը նվիրված է նշված հիմնահարցերի ուսումնասիրությանը, ինչով էլ պայմանավորված են թեմայի **հրապրապությունն ու արդիականությունը:**

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Աշխատանքի հիմնական նպատակը ՀՀ տնտեսության մրցունակության բարձրացմանն ուղղված մոտեցումների և առաջարկությունների մշակումն է, որին հասնելու համար աշխատանքում դրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել մրցունակության էությունը և տնտեսագիտական բովանդակությունը, վերլուծել դրա տնտեսական հիմքերը և նախադրյալները, դիտարկել ազգային տնտեսության մրցունակության դերը երկրի զարգացման գործում,
- ուսումնասիրել մրցունակության և մրցակցության միջև գոյություն ունեցող կապը, վերլուծել շուկայական տնտեսության պայմաններում մրցակցային մեխանիզմի գործունեության առանձնահատկությունները և դրա զարգացման ուղիները,
- ուսումնասիրել ազգային տնտեսության մրցունակության բարձրացման ուղղությամբ պետական քաղաքականության հիմնական ուղղությունները և մրցակցային միջավայրի զարգացման մոտեցումները,
- վերլուծել տնտեսական մրցակցության վիճակը հանրապետությունում, մրցակցային միջավայրի վրա բացասաբար ազդող գործոնները և մշակել

տնտեսության մրցունակության բարձրացման ռազմավարական ուղիները և հայեցակարգային ուղիները,

- գնահատել հանրապետության լեռնահանքային արդյունաբերության դերը տնտեսության մրցունակության բարձրացման գործում և մշակել առաջարկություններ դրա զարգացման ուղղությամբ:

Ուսումնասիրության օբյեկտը և առարկան: Ուսումնասիրության օբյեկտը ՀՀ տնտեսությունն է, իսկ ուսումնասիրության առարկան՝ դրա մրցունակության բարձրացմանն ուղղված քաղաքականությունը:

Ատենախոսության տեսական, տեղեկատվական և մեթոդական հիմքերը: Ատենախոսության համար հիմք են հանդիսացել տնտեսագիտության տեսության դասական աշխատությունները, անցումային տնտեսությանը վերաբերող ուսումնասիրությունները, տնտեսական քաղաքականության տարբեր բնագավառներին վերաբերող հայրենական և արտասահմանյան գրականությունը, այդ ոլորտը կարգավորող ՀՀ օրենքները, իրավական այլ ակտերը: Հետազոտության համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայության և համապատասխան պետական մարմինների պաշտոնական նյութերն ու տվյալները: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են տնտեսավիճակագրական, համակարգային, համեմատական և գործոնային վերլուծության մեթոդները:

Ատենախոսության գիտական նորույթը: Աշխատանքի հիմնական գիտական արդյունքները, որոնք պայմանավորված են հետազոտությունում առաջադրված խնդիրների լուծմամբ, կայանում են հետևյալում.

- մրցունակության տեսական հիմքերի համակողմանի վերլուծության արդյունքում բացահայտվել են ազգային տնտեսության մրցունակության բարձրացման նախադրյալները, հիմնավորվել է մրցունակության տարբեր բաղադրիչների փոխկապվածությունը և փոխազդեցությունը,
- տնտեսության մրցունակության բարձրացման գործում պետության դերի գնահատման հիման վրա մշակվել են հանրապետությունում այդ ուղղությամբ պետական քաղաքականության ռազմավարական և մարտավարական ուղիներ առաջիկա տարիների համար,
- տնտեսության մրցունակության և մրցակցության փոխկապվածության վերլուծության արդյունքում բացահայտվել են հանրապետությունում մրցակցային միջավայրի վրա բացասաբար ազդող գործոնները և ներկայացվել են մրցակցային մեխանիզմի գործունեության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված առաջարկություններ,
- ազգային տնտեսության մրցունակությունը բնութագրող ցուցանիշների միջոցով գնահատվել է հանրապետության տնտեսության վիճակը, բացահայտվել են տնտեսության մրցակցային առավելությունների ձևավորման և իրացման հնարավորությունները և ներկայացվել են միջազգային տնտեսական

ինտեգրացիայի խորացման պայմաններում հանրապետության տնտեսության մրցունակության բարձրացման ուղղությամբ առաջարկություններ,

- հանրապետության լեռնահանքային արդյունաբերության ներուժային հնարավորությունների գնահատման արդյունքում մշակվել են արտադրական ամբողջական ցիկլի ապահովման և տվյալ ճյուղի զարգացման միջոցով տնտեսության մրցունակության բարձրացմանն ուղղված մոտեցումներ:

Ատենախոսությունում քննարկված հիմնախնդիրներից շատերը Հայաստանի Հանրապետությունում ամբողջական ու համակարգված ուսումնասիրման չեն ենթարկվել և չեն կրկնում այլոց կողմից առանձին հարցերի շուրջ կատարված ուսումնասիրությունները, որով էլ պայմանավորված է ստացված արդյունքների գիտական նորոպը:

« տնտեսության մրցունակության բարձրացման և լեռնահանքային արդյունաբերության զարգացման հիմնահարցերը դիտարկվել են ընդհանուր տնտեսական քաղաքականության համալիրում, որի արդյունքում մշակված մոտեցումների գործնական կիրառումը, մեր կարծիքով, կընձեռի լայն հնարավորություններ Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական զարգացման համար: Առաջարկված մոտեցումները հիմնված են հանրապետության տնտեսության մեջ վերջին տարիներին ձևավորված իրավիճակի համակողմանի վերլուծության արդյունքում բացահայտված միտումների գնահատման վրա: Դրանց գործնական կիրառումը, մեր կարծիքով, թույլ կտա հանրապետությունում ձևավորել այնպիսի միջավայր, որն առավելագույնս կնպաստի մրցակցային առավելությունների ձևավորման հետ կապված խնդիրների լուծմանը:

Աշխատանքի գործնական նշանակությունը: « տնտեսության մրցունակության բարձրացման, լեռնահանքային արդյունաբերության զարգացման վերաբերյալ առաջարկությունները կարող են օգտագործվել « օրենսդիր և գործադիր մարմինների կողմից՝ հանրապետությունում տնտեսության զարգացման, գործարար միջավայրի բարելավման և այդ ուղղությամբ պետական քաղաքականության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների համալիրի մշակման և դրա հետևողական իրականացման ընթացքում: Ստացված արդյունքները կարող են օգտակար լինել նաև նշված համակարգերում աշխատողների համար:

Արենախոսության արդյունքների փորձարկումը և հրապարակումները:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքները քննարկվել են Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական համալսարանում: Ատենախոսության հիմնական արդյունքները հրատարակված են 6 գիտական հոդվածներում:

Արենախոսության ծավալը և կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից և օգտագործված

գրականության ցանկից: Ատենախոսության տեքստը շարադրված է 126 էջի վրա՝ ներառյալ օգտագործված գրականության ցանկը:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Առաջաբանում հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են հետազոտության առարկան և օբյեկտը, հետազոտության նպատակը և խնդիրները, աշխատանքի մեթոդաբանական և տեղեկատվական հիմքերը, գիտական նորույթը և ստացված արդյունքների կիրառական նշանակությունը:

«Երազոտության առաջին՝ «Ազգային տնտեսության մրցունակության տեսական հիմքերը» գլուխը նվիրված է տնտեսության մրցունակության էության և տնտեսական բովանդակության ուսումնասիրությանը, շուկայական տնտեսության պայմաններում մրցունակության և մրցակցության առանձնահատկությունների վերլուծությանը և տնտեսության մրցունակության ապահովման հիմնական ուղղությունների ներկայացմանը:

Ընդհանուր առմամբ, մրցունակությունն օգտագործվում է ապրանքի, ընկերության, ճյուղի, տարածաշրջանի և երկրի կտրվածքով: Մի շարք հեղինակներ պնդում են, որ մրցունակության համընդհանուր սահմանում չի կարող լինել, քանի որ դրա մեկնաբանությունը կախված է դիտարկվող օբյեկտից (ապրանք, ծառայություն, ֆիրմա, ճյուղ, երկիր):¹ Պետք է նշել, որ ապրանքի, ընկերության և ճյուղի մրցունակության վերաբերյալ ուսումնասիրությունները և մեկնաբանությունները մասնագիտական գրականության մեջ բավականաչափ շատ են: Ընդհանուր առմամբ, ազգային տնտեսության մրցունակությունը բնորոշվում է որպես տնտեսական, գիտատեխնիկական, արտադրական, կազմակերպ-կառավարչական և այլ հնարավորությունների կոնցետրացված արտահայտություն՝ ինչպես արտաքին, այնպես էլ ներքին շուկաներում ապրանքների և ծառայությունների մրցունակության բարձրացման նպատակով:²

Ըստ էության, կարող ենք նշել, որ տնտեսության մրցունակության վերաբերյալ գոյություն ունեցող սահմանումները և մեկնաբանությունները ոչ այնքան հակասում են միմյանց, ինչքան արտացոլում են տվյալ տնտեսագիտական կատեգորիայի տարբեր ասպեկտներ: Միաժամանակ, գոյություն ունեցող մեկնաբանությունների բազմաբովանդակությունը և լայն շրջանակը թույլ են տալիս պնդել, որ տնտեսության մրցունակությունն իր մեջ ընդգրկում է ոչ միայն բուն տնտեսական քաղաքականությունը, այլ նաև երկրի քաղաքական, հասարակական, սոցիալական, բնապահպանական զարգացման տարբեր ուղղություններ: Մրցակցության և մրցունակության գործառույթներն ու մեխանիզմները սերտորեն կապված են միմյանց հետ, ինչը վկայում է այդ երկու տնտեսական երևույթների միջև գոյություն ունեցող

¹ Алещенко В. В. Теоретико-методологические вопросы конкурентоспособности экономической системы. Маркетинг в России и за рубежом. 2005. № 1. стр. 106–119.

² Внешнеэкономический толковый словарь. под ред. И.П. Фаминского. М., 2000. стр. 124

որոշակի փոխկապակցվածության մասին: Ըստ էության, մրցունակությունն արդյունք է հանդիսանում այն գործողությունների և քայլերի, որոնք ուղղված են սպառողների նախասիրությունների բավարարման հաշվին տնտեսական գործունեության շահութաբերության մակարդակի բարձրացմանը: Դա նշանակում է, որ մրցակցությունը և մրցունակությունը հանդիսանում են շուկայական մեխանիզմի հիմնական տարրերից, որում.

- մրցակցությունը ծառայում է որպես տնտեսական զարգացման աղբյուր, որի արդյունք է հանդիսանում մրցունակությունը: Ընդ որում, մրցունակության զարգացման մակարդակը պայմանավորված է մրցակցային միջավայրի գործոններով, որոնք պայմաններ և խթաններ են ստեղծում տվյալ տնտեսավարող սուբյեկտի տնտեսական զարգացման համար,
- մրցունակությունն իրենից ներկայացնում է տնտեսական մեխանիզմ, որն ապահովում է այն տիրապետողի և համապատասխան շուկայի առաջընթաց զարգացումը:

Այս առումով, մրցունակության ապահովման հիմնական ուղղություն պետք է հանդիսանա տնտեսության կարգավորման շուկայական մեխանիզմների և ենթակառուցվածքների զարգացումը: Վերջիններիս ստեղծումը և շարունակական կատարելագործումն առաջնահերթ պայման և նախադրյալ է հանդիսանում տնտեսության մրցունակության համար: Այս ուղղությունը հիմնված է շուկայական հարաբերությունների պետական կարգավորման, տնտեսության ճյուղային կառուցվածքի արդյունավետության բարձրացման և ներքին շուկայում մրցակցային միջավայրի ձևավորման հետ: Ակնհայտ է, որ նշված խնդիրների լուծման, այսպես ասած, մենաշնորհային իրավունքը պատկանում է պետությանը և հենց նա է հանդիսանում շուկայական մեխանիզմների և ենթակառուցվածքների ստեղծման միակ պատասխանատուն: Այս տեսանկյունից, տնտեսության պետական կարգավորումը կարող է բարելավել մրցունակության բարձր մակարդակի ապահովման հնարավորությունները, սակայն այն բավարար չէ ստեղծելու մրցունակության ձևավորման համար անհրաժեշտ պայմաններ և առավելություններ:

Տնտեսության մրցունակության ապահովման երկրորդ ուղղությունը կապված է արտադրանքի տեխնոլոգիական արդիականացման և գիտատարության բարձրացման հետ, ինչի արդյունքում ձևավորվում է ապրանքի մրցունակությունը: Այս ուղղությունը զարգացման ներկա փուլում հանդիսանում է որոշիչ, քանի որ միայն գիտական, տեխնոլոգիական և տեխնիկական նորարարությունների պայմաններում է հնարավոր արտադրանքի որակի բարձրացումը և ծախսատարության կրճատումը: Ակնհայտ է, որ տեխնոլոգիական արդիականացման նպատակով ծախսերի իրականացումը պետք է ուղղված լինի այնպիսի արտադրանքի թողարկմանը, որի մրցունակությունը կապահովի սպառողների հետաքրքրությունների վերակողմնորոշումը դրա նկատմամբ և հիմք կհանդիսանա մրցունակության

ապահովման երկրորդ ուղղության՝ արտադրության գիտատեխնիկական ներուժի ձևավորման համար: Հակառակ պարագայում թողարկվող ապրանքները կունենան բարձր ծախսատարություն, ցածր որակական հատկանիշներ, չեն համապատասխանի սպառողների պահանջներին, ինչի արդյունքում արտադրողները կզիջեն սեփական դիրքերը մրցակցային պայքարում:

Մրցունակության ապահովման հաջորդ ուղղությունը գիտատար ճյուղերի և սպասարկող ոլորտների զարգացման խթանումն է, որը որոշակիորեն կապված է առաջին ուղղության հետ: Առանց նման ոլորտների առկայության ոչ մի տնտեսություն չի ունենա զարգացման նախադրյալներ և կլինի մյուսների ձեռքբերումները պատճենահանողի և հետապնդողի դերում: Մինչև որոշակի աստիճան նման ռազմավարությունը կարող է տանել հաջողության, սակայն երկարաժամկետ հեռանկարում այն չի կարող ապահովել մրցակցային հաջողություններ միջազգային շուկաներում: Դա ենթադրում է պետության կողմից լրացուցիչ խթանների ստեղծում, որոնք կնպաստեն գիտատար և սպասարկող ոլորտների զարգացմանը, կստեղծեն որակապես նոր, յուրահատուկ և մրցունակ արտադրանք:

Եվ վերջապես, մրցունակության ձևավորման վերջին ուղղությունը մարդկային կապիտալի զարգացումն ու արդյունավետ օգտագործումն է, որոնք, թերևս, յուրաքանչյուր երկրի զարգացումը պայմանավորող կարևորագույն միջոց են հանդիսանում: Բարձր որակավորում ունեցող կադրերի պատրաստումն այն անհրաժեշտ պայմանն է, որն ի վիճակի է լուծել տնտեսական զարգացման շատ հիմնախնդիրներ և հանդիսանում է բոլոր մակարդակների մրցունակության ձևավորման հիմնական բազան:

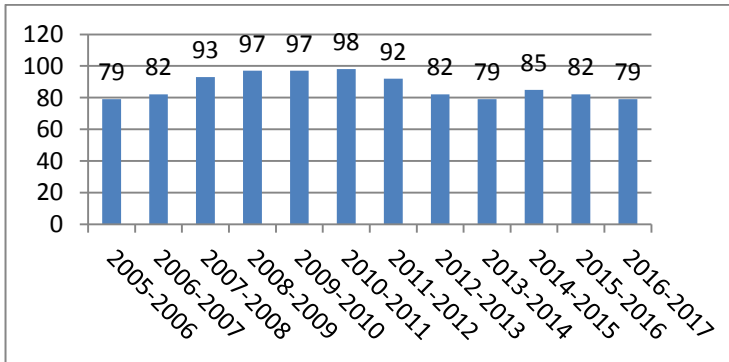
Ատենախոսության երկրորդ՝ «ՀՀ տնտեսության մրցունակության վիճակը» զվխում քննարկվել է պետության դերը ազգային տնտեսության մրցունակության ապահովման գործում, ներկայացվել են տնտեսության մրցունակության վրա ազդող գործոններն ու գնահատման հիմնական ցուցանիշները և բացահայտվել են ՀՀ տնտեսության մրցունակության ապահովման հիմնախնդիրները:

Ազգային տնտեսության մրցունակության ապահովումը, հանդիսանալով ռազմավարական նշանակության խնդիր, ենթադրում է այդ ուղղությամբ պետության ակտիվ գործունեություն: Ժամանակակից պայմաններում սոցիալական և իրավական կարգավորման, հասարակության սոցիալ-տնտեսական կայունության ապահովման, շուկայի մասնակիցների համար տնտեսական ազատությունների երաշխավորման անհրաժեշտությունը գնալով մեծանում է: Վերջինիս հիմնական պատճառներից են համաշխարհային տնտեսության գլոբալիզացիան, մենաշնորհային դրսևորումների զարգացումը, բնակչության բարեկեցության բարձրացման և սոցիալական արդարության ապահովման պահանջների

ավելացումը և, վերջապես գիտատեխնիկական առաջընթացը, ինչը ենթադրում է տարբեր մակարդակներում բարձր որակավորում ունեցող կադրերի առկայություն:

Հանրապետությունում ձևավորված մրցակցային միջավայրի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ մի շարք շուկայական ինստիտուտների թերզարգացվածության, ինչպես նաև պետական միջամտության արդյունավետ համակարգի բացակայության պատճառով գոյություն չունի ազատ և հավասար մրցակցություն տնտեսավարող սուբյեկտների միջև: Իհարկե, ֆորմալ առումով ձևավորված են այն հիմնական պայմանները, որոնք հանդիսանում են մրցակցային միջավայրի ձևավորման երաշխիք: Սակայն դրանց արդյունավետ գործունեությունն ապահովող կառույցների բացակայությունը, իրավական և ինստիտուցիոնալ մեխանիզմների անկատարությունը չեն նպաստում հանրապետությունում առողջ և ազատ մրցակության հաստատմանը: Մինչդեռ, ներքին շուկայում մրցակցությունը հանդիսանում է տնտեսության մրցունակության ապահովման հիմնական նախապայմաններից:

Համաշխարհային տնտեսական ֆորումի կողմից հրապարակվող գլոբալ մրցունակության 2016-2017 թվականների ինդեքսում Հայաստանը 4.1 միավորով զբաղեցրել է 79-րդ տեղը 138 երկրների շարքում: Ընդ որում, նախորդ տարվա համեմատությամբ ՀՀ դիրքը բարելավվել է 3 տողով, ինչի արդյունքում ԱՊՀ երկրների (ներառյալ Վրաստանը) շարքում հանրապետությունը զբաղեցրել է 6-րդ տեղը:³ Վերջին տարիների կտրվածքով ՀՀ զբաղեցրած դիրքը ունեցել է հետևյալ դինամիկան:

Գծապատկեր 1. ՀՀ զբաղեցրած դիրքը գլոբալ մրցունակության ինդեքսում 2005-2016 թվականների դրությամբ⁴

³ Գլոբալ մրցունակության 2016-2017 թվականի ինդեքսում Հայաստանի դիրքի մասին: Տեղեկանք, ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն:

⁴ Նույն տեղում

Աշխատանքի երրորդ՝ «ՀՀ տնտեսության մրցունակության բարձրացման ուղիները» գլխում մշակվել են տնտեսության մրցունակության բարձրացման ռազմավարական ուղղությունները և լեռնահանքային արդյունաբերության զարգացման և մրցունակության ապահովման հիմնական մոտեցումները:

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական զարգացման ներկա փուլում, պայմանավորված երկրի առջև ծառայած մարտահրավերներով, հայրենական արտադրության մրցունակության բարձրացումն ունի առանձնահատուկ նշանակություն: Գաղտնիք չէ, որ յուրաքանչյուր երկրի զարգացման կարևոր նախապայմաններից մեկը կայուն տնտեսական աճի ապահովումն է: Այս տեսանկյունից, տնտեսության մրցունակության բարձրացման ուղղությամբ պետական ռազմավարության մշակումն ու իրականացումը պետք է դառնա հիմնական գերակայություններից և առաջնահերթություններից մեկը: Այն, անշուշտ, պետք է նպաստի երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը, հասարակության բարեկեցության մակարդակի բարձրացմանը և մի շարք այլ խնդիրների լուծմանը: Մինևույն ժամանակ, դա ենթադրում է նաև սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների որակական բարեփոխում, ինչպես նաև պետական կառավարման ինստիտուտների և բիզնեսի փոխգործակցության կատարելագործում: Խնդրի լուծման համար կարևորվում է նաև տնտեսության կառուցվածքային փոփոխությունների իրականացումը, պետության, բիզնեսի և հասարակության արդյունավետ փոխգործակցությունը, պետական կառավարման համակարգի բարեփոխումը և կառավարման նոր և առաջադեմ մեթոդների՝ մասնավորապես, պետություն-մասնավոր հատված գործընկերության արդյունավետ ձևերի ներդրումը: Պետական և շուկայական լծակներն արդյունավետ կերպով համադրող մեխանիզմի ստեղծումը կարող է լուրջ դերակատարություն ունենալ տնտեսության մրցունակության բարձրացման գործում՝ ապահովելով պետության և տնտեսավարող սուբյեկտների շահերի և հետաքրքրությունների ներդաշնակեցում, տնտեսական ակտիվության մակարդակի բարձրացում, երկրի տնտեսական ներուժի առավելագույն օգտագործում:

Տնտեսական բարեփոխումների անցած փուլում մրցունակության բարձրացման ուղղությամբ արձանագրված առաջընթացը գրեթե աննշան է, ինչը վկայում է իրականացված քայլերի ցածր արդյունավետության, բացթողումների և թերացումների մասին: Պայմանավորված հանրապետության տնտեսության կառուցվածքային առանձնահատկություններով, արտահանման խթանումն ունի ռազմավարական նշանակություն: Ակնհայտորեն, դա ենթադրում է այդ ուղղությամբ համապատասխան պետական քաղաքականության մշակում և իրականացում, անհրաժեշտ լծակների և գործիքների կիրառում, հայրենական արտադրողների համար արտաքին շուկաներ մուտք գործելու հնարավորությունների ընդլայնում և մի շարք այլ քայլերի իրականացում: Դրանց կարևորությամբ հանդերձ, պետք է նշել, որ այդ ուղղությամբ առանցքայինը տնտեսության մրցունակության բարձրացումն ու

մրցակցային առավելությունների ստեղծումն է, որոնք անհրաժեշտ նախապայման են հանդիսանում արտաքին շուկաներում ամրապնդվելու և հաջողություններ արձանագրելու համար: Այս ամենով պայմանավորված, ինչպես նաև հաշվի առնելով արտաքին տնտեսական ինտեգրացիայի ոլորտում հանրապետությանը սպասվող հեռանկարները, տնտեսության մրցունակության բարձրացումը ձեռք է բերում առանցքային կարևորություն, պայմանավորելով այդ ուղղությամբ հետևողական և համալիր քաղաքականության մշակումն ու իրականացումը:

Միջազգային տնտեսական ինտեգրացման և գլոբալիզացիոն գործընթացների խորացման ներկա պայմաններում ՀՀ տնտեսության մրցունակության ապահովման համար անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել հետևյալ հիմնախնդիրների լուծման ուղղությամբ.

- առկա տնտեսական ռեսուրսների օգտագործման օպտիմալացում և ռացիոնալացում,
- ռեսուրսային ներուժի օգտագործման արդյունավետության բարձրացում,
- բնակչության բարեկեցության մակարդակի բարձրացում (սպառման աճ),
- նոր տեխնոլոգիաների և նորարարությունների յուրացման տեմպերի արագացում,
- արտաքին փոխառությունների ռացիոնալ օգտագործում,
- տնտեսությունում սեփական վարկային ռեսուրսների ներգրավում,
- ֆինսկալ քաղաքականության միջոցով ձեռնարկատիրության խթանում:

Հետևաբար, ՀՀ տնտեսության մրցունակության բարձրացման հիմնախնդիրների լուծման համար հայրենական արտադրության զարգացման պետական ռազմավարությունը պետք է հիմնված լինի հետևյալ դրույթների վրա.

- ազգային տնտեսության մրցունակ կառուցվածքի ձևավորում: Տնտեսության ճյուղային կառուցվածքում ծառայությունների ոլորտի և գյուղատնտեսության մեծ տեսակարար կշիռն, անշուշտ, վկայում է տնտեսության դեխնդուստրալիզացիայի մասին, ինչն, իր հերթին, չի նպաստում տնտեսության մրցունակության բարձրացմանը,
- տնտեսության զարգացման տեսանկյունից ռազմավարական նշանակություն ունեցող ճյուղերի ներդրումային աջակցության իրականացում,
- մրջազգային անբարենպաստ մրցակցությունից հայրենական արտադրության պաշտպանության համակարգի ստեղծում՝ հարկային, արտաքին տնտեսական և գնային կարգավորման գործիքների միջոցով:

Նշված ռազմավարության իրականացման համար խիստ կանոր է զարգացման գերակայությունների հիմնավորվածությունը, որը պետք է կանխորոշի պետության տնտեսական քաղաքականության հիմնական ուղղությունները: Ներքին շուկայում մրցակցության զարգացման և հայրենական արտադրության մրցունակության բարձրացման տեսանկյունից հանրապետության տնտեսության զարգացման հիմնական ուղղություն կարող է հանդիսանալ արտահանման ուղղվածություն ունեցող ճյուղերի զարգացումը և ներմուծմանը փոխարինող արտադրությունների խթանումը:

Ներմուծման փոխարինման քաղաքականության շրջանակներում մրցակցության զարգացման և տնտեսության մրցունակության բարձրացման հիմնական ուղղություններ պետք է դառնան հետևյալները:

1. Հանրապետության մրցակցային ներուժի և տնտեսական աճի համար բազա դառնալու ընդունակ գերակա ճյուղերի ընտրություն և դրանց գործունեության և արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված մեխանիզմների մշակում: Տնտեսության զարգացման և մրցունակության բարձրացման տեսանկյունից գերակա ճյուղերի ընտրությունը պետք է հիմնվի տնտեսական զարգացման առավել ծանրակշիռ ցուցանիշների և ճյուղի ռեսուրսային ներուժի վրա, հաշվի առելով այն հանգամանքը, որ այդ ճյուղերին պետության կողմից նպատակամետ աջակցությունը կարող է ապահովել նշանակալի արդյունքներ: Մրցունակության բարձրացման և մրցակցության զարգացման տեսանկյունից գերակա ճյուղերի ընտրության չափորոշիչների շարքին կարելի է դասել ռեսուրսային ներուժի առկայությունը, թողարկվող արտադրանքի նկատմամբ պահանջարկը, ճյուղային շուկաներում մրցակցության ինտենսիվության աստիճանը, ճյուղի արտադրանքի արտահանման ծավալի հարաբերությունը ՀՆԱ-ին, ներդրումային գրավչության աստիճանը և այլն:

2. Ռեսուրսային ներուժի օգտագործման արդյունավետության բարձրացում: Հանրապետության ռեսուրսային ապահովվածության ցածր մակարդակի պայմաններում հատկապես կարևոր նշանակություն է ստանում դրանց օգտագործման արդյունավետության բարձրացումը, որը պետք է հիմնվի հետևյալ սկզբունքների վրա.

- հանրապետությունում առկա բոլոր հոմքային ռեսուրսների լայնամասշտաբ և ամբողջական օգտագործում,
- աշխատանքային ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործում,
- գիտական կադրերի պատրաստում, գիտատար արտադրությունների

Հանրապետության տնտեսության մրցունակության ապահովման գործում որպես առաջատար ճյուղ կարելի է դիտարկել լեռնահանքային արդյունաբերությունը, որն ունի վերը թվարկված բոլոր անհրաժեշտ պայմանները համաշխարհային

շուկայում առաջատար դիրքեր զբաղեցնելու և երկրի տնտեսության զարգացման առումով շարժիչ ուժ հանդիսանալու համար:

Անվիճելի է այն փաստը, որ հանքարդյունաբերությունը կենսական նշանակություն ունի ոչ միայն տնտեսության, այլ նաև հասարակության բնականոն կենսագործունեության ապահովման հարցում: Այն տնտեսությանն ապահովում են անհրաժեշտ միջոցներով, առանց որոնց հնարավոր չէ պատկերացնել տնտեսության տարբեր ճյուղերի գործունեությունը: Այս առումով, հանքարդյունաբերության զարգացումը կարևոր նշանակություն կարող է ունենալ ազգային տնտեսության մրցունակության բարձրացման գործում:

Հայաստանի Հանրապետության արդյունաբերության կառուցվածքում հանքարդյունաբերության դերը բավականաչափ մեծ է, որի տեսակարար կշիռը արդյունաբերության կառուցվածքում 2016 թվականի դրությամբ կազմել է 17.9 տոկոս: Ընդ որում, հանքարդյունաբերության կառուցվածքում մետաղական հանքաքարի արդյունահանման բաժինը 2016 թվականին կազմել է 97.9 տոկոս, իսկ հանքագործական արդյունաբերության և բացահանքերի շահագործման այլ ճյուղերի բաժինը՝ 2.0 տոկոս (աղյուսակ 2):

Աղյ ու ս ա կ 2⁵

Արդյունաբերական արտադրանքի կառուցվածքն ըստ տնտեսական գործունեության տեսակների (տոկոսով)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ամբողջ արդյունաբերությունը	100	100	100	100	100	100
Հանքագործական արդյունաբերություն և բացահանքերի շահագործում	17.0	17.2	15.8	15.0	16.4	17.9
<i>մետաղական հանքաքարի արդյունահանում</i>	<i>97.3</i>	<i>96.9</i>	<i>97.2</i>	<i>97.5</i>	<i>97.7</i>	<i>97.9</i>
<i>հանքագործական արդյունաբերություն և բացահանքերի շահագործման այլ ճյուղեր</i>	<i>2.7</i>	<i>3.1</i>	<i>2.8</i>	<i>2.5</i>	<i>2.3</i>	<i>2.0</i>

Լեռնամետալուրգիական համալիրի համար վերջնական արտադրանք են հանդիսանում հիմնականում խտանյութերը (պղնձի, մոլիբդենի, ցինկի, որոշ դեպքերում ոսկու և արծաթի բարձր պարունակությամբ), ինչը թույլ չի տալիս ամբողջովին օգտագործել հանքավայրերի տնտեսական ներուժը: Այս առումով, արդյունահանվող օգտակար հանածոների վերամշակման արտադրության

⁵ Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական տարեգիրք 2016: www.armstat.am

կազմակերպումը փակ և ավարտուն ցիկլերով՝ հանույթից մինչև պատրաստի արտադրանքի ստեղծումը, հնարավորություն կտա ոչ միայն լիարժեք օգտագործել հանքավայրերի ներուժը, այլ նաև նպաստել ՀՆԱ-ի աճին: Ի դեպ, հանրապետությունում առկա են նաև օգտակար հանածոների հանքավայրերի շահագործման ընթացքում առաջացող թափոնների կուտակման 15 պոչամբարներ, որոնց ծավալները անցնում են մի քանի մլն. խոր. մ-ից և զբաղեցնում են մոտ 700 հա ընդհանուր մակերես: Դրանք չեն օգտագործվում, չնայած պարունակում են մեծ քանակությամբ բազմամետաղներ:⁶ Մեր կարծիքով, հանրապետության տնտեսական զարգացման ներկա փուլում հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման առումով կարևոր նշանակություն կարող է ունենալ գոյություն ունեցող պոչամբարների շահագործման ուղղությամբ համապատասխան ծրագրերի մշակումն ու իրականացումը, որը կնպաստի մեծածավալ ներդրումների ներգրավմանը, բնապահպանական մի շարք խնդիրների լուծմանը, նոր աշխատատեղերի ստեղծմանը և տնտեսության զարգացմանը: Ըստ էության, պոչամբարն իրենից ներկայացնում է բաց հանքավայր, որն ավելի հեշտ է շահագործվում և ունի կարևոր տնտեսական նշանակություն: Հանրապետությունում ներկայումս գոյություն ունեցող պոչամբարների առումով գոյություն ունեն լուրջ բնապահպանական խնդիրներ, որոնք խիստ բացասաբար են անդրադառնում նաև տվյալ բնակավայրի բնակիչների առողջության վրա: Նման խնդիր առկա է հանքարդյունաբերության ոլորտ ունեցող տարբեր երկրներում, որոնք որոշակի մոտեցումներ են մշակում տվյալ հիմնախնդրի լուծման համար: Խնդիրը նաև կայանում է նրանում, որ հանրապետությունում հանքարդյունաբերության ոլորտում լցակույտերի երկրորդային մշակման պրակտիկա գոյություն չունի: Ըստ էության, ներկայումս դրանով զբաղվում է հանքարդյունահանողը՝ իր հնարավորությունների սահմաններում հանքանյութից կորզելով առավելագույնը: Այս առումով, պետք է կարևորել և համապատասխան մեխանիզմներ մշակել ոչ անմիջական արդյունահանողի կողմից հանքանյութի երկրորդային մշակման համար: Դա հնարավորություն կտա ստանալ բոլորովին այլ էլեմենտներ և, վերջին հաշվով, ապահովել լցակույտի համալիր և ամբողջական մշակում : Նման ծրագիրը կարող է լուրջ սոցիալական նշանակություն ունենալ՝ հատկապես նոր աշխատատեղերի ստեղծման, փոքր և միջին ձեռնարկությունների զարգացման, սահմանամերձ տարածաշրջանների զարգացման հետ կապված:

Ներկայացված վերլուծությունից ակնհայտ է դառնում, որ հանրապետության

⁶ <http://www.minenergy.am>

հանքաարդյունաբերության ոլորտում գործող ընկերությունները որոշակիորեն պայմանավորում են երկրի տնտեսական հզորությունը և արդյունավետ կառավարման դեպքում կարող են լուրջ դեր ունենալ միջազգային տնտեսական զարգացման գործում՝ նպաստելով ազգային տնտեսության մրցունակության բարձրացմանը: Դրանով հանդերձ, մեր գնահատմամբ, հիմնականում առկա ռեսուրսների ոչ ռացիոնալ կառավարման հետևանքով դեռևս հնարավոր չէ ապահովել զգալի առաջընթաց այդ ուղղությամբ:

Ատենախոսության եզրակացություններում ամփոփված են հետազոտության հիմնական արդյունքերը և հակիրճ ձևակերպված են եզրահանգումները՝

1. Վերջին տարիներին ազգային տնտեսության մրցունակության ապահովումը դարձել է ոչ միայն զարգացած, այլ նաև զարգացող շատ երկրների տնտեսական քաղաքականության հիմնական թիրախներից մեկը: Համաշխարհային շուկաներում մրցակցության խորացումը, ֆինանսատնտեսական ոչ կայուն իրավիճակը և մի շարք այլ բացասական գործոններ պետություններին ստիպում են առկա մրցակցային առավելությունների օգտագործման համար փնտրել կայուն զարգացման նոր ուղիներ, ինչպես նաև մշակել մեխանիզմներ օտարերկրյա ներդրումների և տեխնոլոգիաների ներգրավման միջոցով արտադրության արդիականացման և մրցունակ արտադրանքի թողարկման նպատակով:

2. Ազգային տնտեսության մրցունակությունն իրենից ներկայացնում է բազմամակարդակ և բազմագործոն հասկացություն, ինչով էլ պայմանավորված է դրա համընդհանուր սահմանման բացակայությունը: Այս առումով, մրցունակության վերաբերյալ սահմանումները կարելի է դասակարգել երեք խմբի: Առաջին, մրցունակությունը երկրի ընդունակությունն է թողարկելու ապրանքներ և ծառայություններ, որոնք ի վիճակի կլինեն հաջողությամբ մրցակցելու միջազգային շուկաներում: Երկրորդ, մրցունակությունը երկրի ընդունակությունն է մշտապես ավելացնելու սեփական բաժինը համաշխարհային շուկայում: Երրորդ, տնտեսության մրցունակության հիմքում ընկած է համեմատական շահութաբերության սկզբունքը. այսինքն այն որոշվում է որպես միջազգային շուկայական գների և արտադրության ու իրացման համար կատարվող ծախսերի տարբերություն:

3. Մրցունակությունը կախված է ոչ միայն երկրի տնտեսական ներուժից, այլ շուկայական պահանջմունքների բավարարման և դրանց փոփոխություններին արագ և օպերատիվ կերպով հարմարվելու կարողությունից: Այս տեսանկյունից, ազգային մրցունակության բարձրացման գործում հիմնարար նախապայման են հանդիսանում մրցակցային առավելությունները, որոնք կարելի է դասակարգել 4 հիմնական խմբերի. ռեսուրսային, տեխնոլոգիական, կառուցվածքային և պետության տնտեսական քաղաքականության արդյունավետության հետ կապված:

Ժամանակակից մրցունակ տնտեսությունները հիմնականում հիմնված են տեխնոլոգիական, իսկ որոշ դեպքերում՝ նաև ռեսուրսային առավելությունների վրա: Եթե նախկինում տնտեսության մրցունակության ապահովման գործում մեծ դերակատարում ունեին այնպիսի ռեսուրսային առավելություններ, ինչպիսիք էին բնական հարուստ պաշարները, բարենպաստ աշխարհագրական դիրքը և այլն, ապա ներկայումս որոշիչ դեր ունեն տեխնոլոգիական գործոնները: Որպես այդպիսիք կարելի է առանձնացնել մարդկային կապիտալում ներդրումները, ընկերությունների տեխնոլոգիական զարգացման և նորարարությունների ներդրման համար բարենպաստ տնտեսական միջավայրը, միջազգային առևտրի բաց համակարգը և այլն:

4. Ազգային տնտեսության մրցունակության ապահովման հիմնական ուղղություններ են հանդիսանում տնտեսության շուկայական կարգավորման մեխանիզմների և ենթակառուցվածքների զարգացումը, գիտատեխնիկական ներուժի ձևավորումը, կառավարման արդյունավետ համակարգի ստեղծումը, գիտատար ճյուղերի և սպասարկող ոլորտների զարգացման խթանումը, մարդկային կապիտալի զարգացումը և արդյունավետ օգտագործումը: Մրցունակության ձևավորումը հնարավոր է միայն վերը թվարկված բոլոր ուղղությունների արդյունավետ զուգակցման պայմաններում, քանի որ դրանք փոխկապակցված են և փոխլրացնում են միմյանց, ինչի արդյունքում էականորեն անդրադառնում են մրցակցային առավելությունների ստեղծման վրա:

5. Տնտեսությունը բնութագրող հիմնական մակրոտնտեսական և այլ ցուցանիշների գծով տարբեր երկրների վարկանիշային աղյուսակներում հանրապետության (ինչպես նաև մի շարք այլ երկրների) զբաղեցրած դիրքը վկայում է այն մասին, որ ազգային տնտեսության մրցունակության տեսանկյունից ՀՀ-ն գտնվում է զգալիորեն անբարենպաստ իրավիճակում: Ինչպես ընդհանուր տնտեսության, այնպես էլ դրա առանձին ճյուղերի և տնտեսավարող սուբյեկտների գծով մրցունակության մակարդակը դեռևս հնարավորություն չի տալիս միջազգային տնտեսական ինտեգրացիայի խորացման ներկա փուլում հասնել հաջողությունների արտաքին շուկաներում: Անշուշտ, նման իրավիճակը պահանջում է պետական հստակ ռազմավարության մշակում և իրագործում՝ տնտեսական զարգացման գերակա ճյուղերի և ոլորտների ամրագրմամբ:

6. Մրցակցային շուկայի և մրցունակության վրա հիմնված տնտեսության զարգացումն, անշուշտ, պետք է հանդիսանա հանրապետությունում վարվող տնտեսական քաղաքականության հիմնական գերակայությունը: Ակնհայտ է, որ ներկայումս մրցակցության վիճակը հանրապետությունում հեռու է ցանկալի մակարդակից, ինչի վկայություն են հանդիսանում մի շարք ապրանքային շուկաներում մենաշնորհային երևույթների և գերիշխող դիրքի չարաշահման երևույթները: Մեր կարծիքով, հանրապետության տնտեսության մրցունակության ամրապնդումը ինչպես մակրո, այնպես էլ միկրոմակարդակում պետք է իրականացվի երկու հիմնական ուղղություններով.

- հայրենական արտադրության զարգացման պետական ռազմավարության մշակում և իրականացում,

- ազգային տնտեսության պետական կարգավորման հայեցակարգի մշակում և իրականացում:

7. Տնտեսական զարգացման ներկա փուլում հանրապետությունում չափազանց մեծ է պղնձի ռաֆինացման գործարանի կառուցման անհրաժեշտությունը և հրատապությունը, որն ընդհանուր տնտեսության վրա կունենա շրթայական էֆեկտ: Մասնավորապես, նման խնդրի լուծումը կհանգեցնի ոչ միայն համապատասխան տնտեսավարող սուբյեկտների և պետական բյուջեի եկամուտների ավելացմանը, այլ նաև շարք փոքր ձեռնարկությունների ստեղծմանը, որոնք պղնձի ռաֆինացման գործարանին կապահովեն անհրաժեշտ արագամաշ և շրջանառու միջոցներով: Որպես այդ ամենի հետևանք, կարող ենք արձանագրել համաշխարհային շուկայում հանրապետության տնտեսության մրցունակության բարձրացումը:

Հետազոտության հիմնական արդյունքներն արտացոլված են հրատարակված հետևյալ գիտական հոդվածներում:

1. **Բոստանջյան Վ.Բ., Մկրտումյան Ա.Ա.** Տնտեսության մրցունակության էությունը և տեսական հիմքերը: Այլընտրանք գիտական հանդես #1, Հունվար-Մարտ, Երևան, 2015թ., էջ 103-109:
2. **Մկրտումյան Ա.Ա.** Մրցունակությունը և մրցակցությունը շուկայական տնտեսության պայմաններում: Այլընտրանք գիտական հանդես #2, Ապրիլ-Հունիս, Երևան, 2015թ., էջ 110-119:
3. **Մկրտումյան Ա.Ա.** Մրցունակության ապահովման հիմնական մեթոդներն ու ուղղությունները: Տնտեսության զարգացման և կառավարման հիմնախնդիրներ (Պարբերական գիտական ժողովածու, Գիրք 8), Երևան, 2015թ., էջ 61-71
4. **Մկրտումյան Ա.Ա.** Տնտեսության մրցունակության սոցիալ-տնտեսական բովանդակությունը և դերը տնտեսական ինտեգրացիայի պայմաններում: Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները (գիտական հոդվածների ժողովածու) 1(22), Երևան, 2015թ., էջ 108-114:
5. **Մկրտումյան Ա.Ա.** Պետության դերը ազգային տնտեսության մրցունակության ապահովման գործում: Այլընտրանք գիտական հանդես #1, Հունվար-Մարտ, Երևան, 2016թ., էջ 137-143:
6. **Բոստանջյան Վ.Բ., Մկրտումյան Ա.Ա.** ՀՀ տնտեսության մրցունակության բարձրացման ռազմավարական ուղիները: Այլընտրանք գիտական հանդես #1, Հունվար-Մարտ, Երևան, 2016թ., էջ 472-477:

Мкртумян Арарат Артурович

Пути повышения конкурентоспособности экономики Республики Армения (на примере горнодобывающей промышленности)

Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02- «Экономика, управление хозяйством и его сферами»

Защита диссертации состоится 11 июня 2017г. в 15:00 часов на заседании Специализированного совета по экономике 015 ВАК РА, действующего в Ереванском государственном университете.
Адрес: 0009, г. Ереван, ул. Абовяна 52.

Резюме

Основной целью работы является разработка подходов и предложений по повышению конкурентоспособности экономики Армении, для достижения которого были поставлены и решены следующие проблемы:

- Исследование сущности и экономического содержания конкурентоспособности, анализ его экономической основы и предпосылок, рассмотрение роли национальной конкурентоспособности в деле развития страны.
- Исследование связи между конкурентоспособностью и конкуренцией, анализ специфика деятельности и пути развития механизма конкуренции в условиях рыночного хозяйства.
- Исследование основных направлений государственной политики и подходов развития конкурентной среды для повышения национальной конкурентоспособности.
- Анализ конкурентного состояние экономики страны, факторов, негативно влияющих на конкурентную среду, и разработка стратегических направлений по повышению конкурентоспособности экономики.
- Оценка роли горнодобывающей индустрии в деле повышения конкурентоспособности страны и разработка предложений по направлениям его развития.

Объектом исследования является экономика Республики Армения, а предметом – политика, направленная на повышение его конкурентоспособности.

В первой главе работы представлены исследования по сущности и экономическому содержанию конкурентоспособности, анализу специфики конкурентоспособности и конкуренции в рыночных условиях, а также основные направления по обеспечению конкурентоспособности экономики.

Во второй главе обсуждена роль государства в деле обеспечении национальной конкурентоспособности, представлены факторы влияющие на конкурентоспособность экономики и основные индикаторы оценки, а также выявлены основные проблемы обеспечения конкурентоспособности экономики Армении.

В третьей главе разработаны стратегические направления по повышению конкурентоспособности экономики и основные подходы по обеспечению конкурентоспособности и развития горнодобывающей индустрии.

Основная научная новизна работы заключается в следующем:

- В результате комплексного анализа теоретических основ конкурентоспособности выявлены предпосылки повышения национальной конкурентоспособности и обоснована взаимосвязь различных компонентов конкурентоспособности,
- На основе оценки роли государства разработаны тактические и стратегические направления государственной политики для ближайший лет, в деле повышения национальной конкурентоспособности.
- На основе анализа связи между конкурентоспособностью и конкуренцией выявлены факторы, негативно влияющие на конкурентную среду и представлены предложения по повышению эффективности механизма конкуренции.
- С помощью показателей характеризующие конкурентоспособность национальных экономики оценка состояние экономики, выявлены возможности формирования и реализации конкурентного преимущества, а также представлены предложения по повышению конкурентоспособности национальной экономики в условиях международной экономической интеграции
- В результате оценки потенциальных возможностей горнодобывающей индустрии в стране разработаны подходы по обеспечению полного производственного цикла и повышению национальной конкурентоспособности с помощью развития данной отрасли.

Ararat Mkrtumyan

Ways of improving the competitiveness of economy of the Republic of Armenia (on example of mining industry)

The summary of the thesis submitted for pursuing of scientific degree of PhD in Economics in the field 08.00.02- “Economics, management of the economy and its spheres”

The defense of the thesis will take place on July 11, 2017 at 15:00 at the meeting of the Specialized Council 015 in Economics of the Supreme Certifying Commission of Republic of Armenia acting at the Yerevan State University. Address: 52 Abovyan St., Yerevan, 0009

Summary

The main goal of the thesis is the development of approaches and proposals for increasing the competitiveness of the Armenian economy, for the achievement of which the following problems were posed and solved:

- Research of the essence and economic content of competitiveness, analysis of its economic basis and prerequisites, consideration of the role of national competitiveness in the development of the country.
- Research of the interconnection between competitiveness and competition, analysis of the specifics and ways of developing the mechanism of competition in a market economy. Research of the basic directions of the state policy and approaches of development of the competitive environment for increase of national competitiveness.
- Research of the fundamental directions of the state policy and approaches of development of the competitive environment for increase of national competitiveness.
- Analyze state of competitiveness of the country's economy, factors negatively influencing the competitive environment and the development of strategic directions to improve the economic competitiveness.
- Evaluation of the role of the mining industry in improving the competitiveness of the country and elaboration of proposals towards country's development.

The object of the study is the economy of the Republic of Armenia, and the subject is a politics aimed at increasing its competitiveness.

In the first chapter of the study research on the essence and economic content of competitiveness is done. Analyzes is done on specifics of competitiveness and competition in market conditions, as well as the main directions for ensuring the competitiveness of the economy.

The second chapter discusses the role of the state in ensuring national competitiveness, presents factors influencing the competitiveness of the economy and the main indicators of evaluation, as well as the main problems of ensuring the competitiveness of the Armenian economy.

In the third chapter strategic directions were developed to improve the competitiveness of the economy and the main approaches developed to ensure competitiveness and development of the mining industry.

The main scientific novelty of the work is the following:

- In a result of a comprehensive analysis of the theoretical bases of competitiveness, the prerequisites for increasing national competitiveness are revealed and the interdependence of various components of competitiveness are justified.
- Based on the assessment of the role of the state, tactical and strategic directions of state policy have been developed, in order to improve national competitiveness for the coming years.
- Based on the analysis of interconnection between competitiveness and competition, factors that negatively influence the competitive environment are identified and proposals are presented for increasing the effectiveness of the competition mechanism.
- With the help of indicators characterizing the competitiveness of the national economy, the status of the economy was assessed, opportunities for formulating and implementing a competitive advantage were identified, and proposals were presented to improve the competitiveness of the national economy in international economic integration.
- As a result of assessment of potential of the mining industry in the country, approaches have been developed to ensure a full production cycle and increase national competitiveness through the development of this industry.

